

Osmanlı Türklerinde hekimlik ve eczacılık tarihi hakkında / A. Süheyl Ünver.

Contributors

Ünver, A. Süheyl 1898-1986.

Publication/Creation

İstanbul : Hüsnütabiat Basımevi, 1952.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/qff8d5wj>

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

TÜRKİYE ECZACILIK TARİHİ

Prof. Dr. A. Süheyl Ünver

İSTANBUL
1952

DIRİM LABORATUARI

Sülfaseptin

"Komprime"

Beher komprime 0.60 ceto - hexo tetramethyle-amin calcium sulfadiazine vardır.

Endikasyon :

Köküslerin sebep olduğu Pnömonik, Gonokoksik, Menengokoksik, Stafila-koksik, Streptokoksik in-tanlarda. Bilhassa Sulfa-midorezistan vak'alarda, ayrıca Uriner sistemi an-tiseptiği olarak.

Doz: Günde: İlk doz 4 - 8 ve 4 saatte 1 - 2 komprime bol su ile. Çocuklara ya-rısı.

Pasilin

Tüberküloz tedavisinin yeni ve ideal şimyo-terapi. Net 0,50 ve 0,35 gr. Para - Amino - Salicy-lique Acide Sodium ihti-va eden drajeler.

PASİLİN'in alınmasın-dan bir hafta sonra iyiliği müjdeliyen aşağıdaki hu-suslar müşahade edilmeğe başlar.

Terlemeksizin ateş düşer. Sedimentasyon ve balgam çıkarma azalır. Hemoglobın yüzdesi ve iştaha derhal artar.

Doz: Lütfen şişenin üze-rindeki prospektüsü tet-kik buyurunuz.

Triseptil-Üre

"Poudre"

Sulfanilamido. P. thiazo. pyrimidine ve Carbamido boro alumine hydro acide bileşiği.

Endikasyon :

Bilûmum yaralarda apse, Flegman, Panaris, Anaerob infectionlarda, gazlı gangrenlerde, cilt yarala-rında, yanıklarda, Vajinit Vulva yaralarında, Meme çatlaklarında, Pişiklerde, Nezlede.

Doz: Haricen lüzuma gö-re kullanılır.

Vazol

% de 100 saf, 98 Visko-simetrelî.

Menthol'ize Parafin li-quide Hydro-Carbur müş-takı, lezzeti hoş ve se-rinleticidir.

Endikasyon :

Spastik ve atonik bilû-num kabızlarda. Barsak-ların cidarını yağlıyarak boşaltır. Tesiri tamamen mekaniktir.

Doz: Günde 1 - 3 çorba kaşığı, yatmadan yarım saat evvel 1 kaşık alın-ması şayanı tercihtir.

Solution Salicylate de soude "Derman"

Lezzeti hoş ve alımı ko-lay. Beher çorba kaşı-ğında sabit ve ayarlı 2,02 gr. Salicylate de Soude Cristallisé.

Endikasyon :

Romatizma'nın her nev'in-de Nevralji, Lumbago, nikris nöbetlerinde, Siya-tikte.

Doz: Günde: Tok karnı-na 2 - 4 çorba kaşığı. Ço-cuklarda yarısı.

Vinokinyüm

"Simple - Arsenicale"

% 33 Total quinquina al-koloidi Quinium ile Pro-pantriol Ethlyque ve Ma-laga tipi şarap.

AYRICA :

% 0,068 nisbetinde, kabili temessül uzvi arsenik.

Endikasyon :

Sıtmanın her devir ve nev'inde koruyucu ve iyi-leştirici olarak, intani hastalıkların seyri esna-sında ve nekahet devre-lerinde bünyeyi takviye eder. Zayıflıkta ve kan-sızlıkta, iştihayı fevkalâ-de açar, kiloyu artırır ve hemoglobın yüzdesini yükseltir.

Doz: Günde: Yemekler-den evvel 3-6 çorba kaşı-ğı. Çocuklarda yarısı.

Kinol

Hususi bir metodla pro-pantriol Ethylique'e alın-mış Kola ve Quinquina'n-in total alkoloidleri ile malaga tipi şaraptır.

Endikasyon :

Asthénique hallerde yor-madan hücrenin, faaliyet ve imtisasını normalleştirir. Kalbi ve nabızı kuv-vetlendirir. Umumi zafi-yet, adeli ve bilhassa di-mağı yorgunluklar, Gri-pal, Pnömonik infection-larda ve emsali hastalık-larda bünyeyi takviye e-dici olarak, ameliyat son-rası düşkünlüklerde; se-bepsiz iştahsızlıklarda.

Doz: Günde: Yemekler-den evvel 3-6 çorba kaşı-ğı. Çocuklarda yarısı.

Osmanlı

**Osmanlı Türklerinde
Hekimlik ve Eczacılık
Tarihi Hakkında**

Prof. Dr. A. Süheyl Ünver

**İstanbul
HÜSNÜTABİAT BASIMEVİ
1952**

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Wellcome Library

<https://archive.org/details/b30633540>

OSMANLI TÜRKLERİNDE HEKİMLİK VE ECZACILIK

Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER
Tıp tarihi İnstitüsü Müdürü

Osmanlı hekimliği Selçuk tababetinin temadisidir. İstanbulun fethinden sonra Türklerin garpla olan temasları çok artmıştır. Lâkin XIX uncu asra kadar Türk tababeti şark karakterini muhafaza eder ve ancak bu asırda tamamen garba döner.

Binaenaleyh Selçuk hekimliğiyle Osmanlı hekimliğinin arasında bir ayırıcı zaman yoktur. Osmanlılar zamanında Anadolu'da Selçuk hastanelerinin ve bu eski Selçuk hastaneleri vakıflarının koyduğu şartlara riayet olunarak Osmanlılar devrinde de çalışmalarına devam etmişlerdir. Esasen Anadolu beylikleri zamanında da müesseselerin bazıları Osmanlılara aitti. Bütün bu sağlık yurtlarında veya yanlarında bulunan tıp medreselerinde nazari tıp tedrisati yapılmıştır.

Memleketimizde yetişen bu hekimlerden başka hariçten gelen yabancı hekimler veya Mısır gibi yerlerde ihtisaslarını yaparak dönen Türk hekimleri de çoğalmıştı. Selçuklarınkinde olduğu gibi Osmanlı hastaneleri kadrolarında da vakfiyeleri gereğince bir çok hekimler, cerrahlar, göz mütehassısları (kehhâller) ve eczacı makamına kaim bazı şahıslar vazife almışlardır.

Bunların çoğu İstanbul'dan hekimbaşının inhası üzerine tayin edilmişlerdir. Selçuklar zamanında tıp kitapları çok defa arap ve bazan da fars dillerinde yazılı idi. Lâkin Osmanlılarda ilim dili olarak Türkçe başa geçmişti. Bu sebeple XIV üncü asırdan itibaren arapça tıp eserlerinin Türkçeye tercüme edilmelerine, hattâ Türkçe teliflere de başlanmıştır. Meselâ 792 (1389) da Geredede Arkıt dağında dinlenirken Geredeli İsak bin Murad'ın (Havasül Edviye) ismile yazdığı Türkçe eser sade ve güzel Türk dili bakımından ve Türkçe ile bütün ilâçların Türkçe mukabillerini vermesi dolayısıyla çok kıymetlidir. İstanbul'da Topkapı sarayında Hazine K. N. 1693 de ve Ali Emiri K. N. 109 da kayıtlı birer nüshası vardır. Eserde tıp müfredatı alfabetik olarak tertiplendiği gibi, bunların hangi hastalıklara iyi geldiği ve daha bir çok tıbbî ve sıhhi bilgiler vardır.

Çelebi Sultan Mehmet adına Türkçe yazılan müntehep eseri de bu devrin en mühim Tıbbî ve İspençiyari meahzlerindendir. Buna benzer tıbbî yazma kitaplar İstanbul kütüphanelerinde az değildir. Âlimleri bu hususa teşvik edenler arasında iki büyük simayı, Aydınoğulları ile Timurtaş Paşazade Gazi Umur Bey'i hürmetle anmak lâzımdır. Filhakika onlar sayesinde bir çok eserler dilimize çevrilmiştir ki Müfredatı İbni Baytar tercümesi bunlardan biridir. Hastanelerden başka Osmanlı Türkleri, Selçukları örnek tutarak bazı tedavi ve istirahat yrutları ve tecrithaneler kurmuşlardı. Selçuklar zamanında Sivasta yapılan Darürrahe, Saruhanlıların Manisadaki körhaneleri, nihayet Osmanlılardan İkinci Murad'ın 825 - 855 (1421 - 1451) Edirne'de Kırışhane semtinde yaptırdığı Leprozeri (Cüzamlılar yurdu) buna misal olarak iftiharla gösterilir ki bu tarihlerde Avrupada benzerleri yoktur.

İspençiyari tarihimiz noktasından önemli eski eserlerden biri de yine Timurtaş Paşazade Gazi Umur Bey Çelebi adına yazılan Türkçe «Yadigarı İbni

Şerif»tir. Bursalı Şerifoğlunun bu kıymetli eserinden başka eseri olup olmadığı bilmiyoruz. Eserde orijinal bilgiler vardır. Yine Umur Beyin Türkçeye şair ve âlim Ahmed Dai'ye çevirttiği (Tıbbı Nebevi) eseri de mühim bir tetkik kaynağıdır. Şirvanlı Mahmut ta 841 (1437) de İkinci Murad adına (Tuhfeî Muradî) adıyla cevherlere dair bir eser yazmıştır.

XV inci asırda İstanbulun zaptı Osmanlı hekimliğinin inkişafını sür'atlendirdi. İstanbulda, fethin hemen ertesi günü ilim hayatı başlar, ve muhtelif yerlerde açılan muvakkat medreseler nihayet 875 (1470) de Fatih'in yaptırdığı Külliye (Üniversite) ye nakledilir. Burası 16 Medresesi, imaret tabhanesi, darüşşifası, hamamları, misafirhane, kütüphane ve ilk mektebi ile tam bir «Site Üniversite»dir. Müderrisleri de o civarda yerleşmişlerdir. Fatih Sultan Mehmet 31 sene süren padişahlığı zamanında ilme tam bir serbesti vermiş, hattâ şer'î ilimlerle beraber aklî (fennî) ilimler üzerinde hem şahsen çalışmış ve hem de çalıştırmıştır.

Darüşşifaya her çeşit hastalar yatırılmış, hekimler, cerrahlar ve göz mütehasşısı tayin edilmiş ve daha o zamanlar göz mütehasşısı tayin edilmiş, hekimbaşı Kutbuddin'in riyasetinde ilmî toplantılar yapılmıştır.

Darüşşifa kadrosunda eczacılık da yer almaktadır. Onlardan vakfiyede şöyle bahsolunur: İlâçları dikkatle tertibe hekim dikkat edecektir. Darüşşifaya lâzım olan ilâçları hariçten vekilharç satın alır. İçilecek ilâçları yapmağa, macun, hap vesair bunlara benzer ilâçları hazırlamağa, hülâsa hastaların muhtaç oldukları ilâçları yapmağa memur bir de eczacı bulunacak ve günde 6 dirhem alacaktır. Mahzendeki şuruplara, ilâçlara vesaireye memur, hülâsa, Darüşşifaya lâzım olan şeyleri ihzar vazifesiyle mükellef mahzen emini vardır. Esas vakfiye nizamnamesinde bunlara Tabbahı Eşribe ve Hâfız Eşribe derler. İmarette yemek yiyenler arasında ise isimleri şerbetçi olarak geçmektedir. Eczacılar iki kişidir.

Maaşlarından başka imarettten de her gün birer as alırlar. Bunlardan başka vakfiyede iki de (Edviye Döğen) bulunmaktadır. Bunlar Fatih Külliyesi eczanesi kadrosunun kalabalıklığını gösterir.

Hastaneye ayaktan muayeneye gelenlerden fakir olanlara ilâçlar da bedava dağıtılmıştır. Darüşşifa Fatih Üniversitesinin bir kliniği gibi çalışmış ve vakfiyesinde de muktedir olmak şartıyla hangi taifeden yani ırk ve din-den olursa olsun hekim tayin edilebileceği şart konmuştur. Hastahane hâlen taphanenin bulunduğu yerin mukabilinde ve Halice nazırdı. Zamanla harap olunca maalesef İstanbul Vakıflar idaresince satılmış ve yerinde müteaddit yollarıyla kaba bir mahalle kurulmuştur. Ziyafethane ve misafirhanenin temizliği ve bakımı ise dillere destan olmuştur.

XV inci asırda Türkçe tıbbî eserlerin çoğalamasına önem verilmiştir. Yeni bir idrar sondası yapan Altuncuzâde, Amasyalı Mehmed, Anadolu'nun İbni Sina'sı sayılmağa lâyık olan Konyalı Hacıpaşa, Amasyalı hekim ve cerrah Şerefeddin Sabuncuoğlu, böbrek ve mesane taşları üzerine ayrı bir eser yazan Ali Ahmet Çelebi bu asrın en güzide hekimlerindendir. Nebatları görünce tanıyan ve faidelerini çok iyi bilen Altuncuzâdenin eczacılık tarihinde ayrı bir yeri olmalıdır. Amasyalı Mehmed bin Lütfullah ise Fatih'in oğlu Bayezid Amasya valisi iken adına Tıb müfredatına ait arapça bir eser yazmıştır.

Konyalı Hacıpaşa (Hızır bin Ali) devrinin büyük hekim ve âlimlerin-

dendir. Tıp tahsilini Mısırda yapmıştır. Şifaül Eskân adlı arapça eserini kendisini Birgiye davet eden Aydınolu Mehemed Bey adına yazmıştır.

Makbul bir eserdir. O zamanın Farmakolojisi için mühim kaynaklarımızdandır. Müntehibi Şifa'yı ise Hacıpaşa Türkçe olarak ve yine Aydınolu adına yazar. Teshil eseri bunun kısaltılmışıdır. Bundan başka tıbbî ve ilmi bahislere ait muhtelif yazılar yazmıştır. İstanbul Kütüphanelerinde de kendi el yazısı ile yazılmış muhtelif eserleri vardır.

Şerefeddin Sabuncuoğlu Cerrahiyesi sonunda, üçüncü babın 36 ıncı faslında eserinde tavsiye ettiği terkipleri ayrıca sıralamıştır ki bu fasıl Ebül Kasım Zehravinin «Ettasrîf» eserinde yoktur. O zamanki terkiplerden ve hazırlanmış usullerden bahsetmesi itibariyle kitabın bu kısmı farmakoloji tarihi bakımından çok önemlidir. Sabuncuoğlu Zahirei Harzemşâhiyenin 9 uncu ve son faslı olan Akrabadini de dilimize çevirmiştir. Ahi Ahmet Çelebinin kilyeler ve mesane taşları üzerine 10 babda ve Türkçe olarak yazdığı eser idrar yolları hastalıklarında kullanılan ilâçların tarifini vermesi bakımından ayrı bir önem taşır.

Fatih'in oğlu Bayezid 891 (1486) da Edirne'de Tunca kenarında plânı pek beğenilen bir hastahane yaptırmıştır. Ne yazık ki son senelerdeki ihmaliz bu bunun göz önünde harap olmasına sebep olmuştur. Bu müessese de kadrosunda müteaddit hekim ve eczacıların vazife aldığı tam kadrolu bir hastahanedir.

XVI ıncı asır, Osmanlı Hekimliğinin gelişmesi noktasından önemlidir. 963 (1555) de İstanbul'da Süleymaniye'de Kanunî Sultan Süleyman tarafından İkinci Üniversitemiz açılmıştır. Bu külliye'nin hastahanesi şimdi askerî basımevidir. Karşısındaki Darü'ttîb (Tıp medresesi) tamir edilerek Sağlık merkezi haline konurken maalesef eski şekli değişmiş hattâ (Droguerie centrale) Umumî Darü'lakakir de bu arada eski halini büsbütün kaybetmiş, ilâçların muhafaza edildiği yerler dahi kaldırılmıştır.

Kanunî Sultan Süleyman zamanında hastahane'nin kadrosunda müteaddit hekimler, iki edviye kup, hekimin mes'uliyeti altında çalışan bir aşşab ve bir kaç tabbahı eşribe vardır. Bundan da anlaşılacağı üzere eczacılarımız hastahanelerimizin kadrolarında önemli bir mevki almağa başlamışlardır.

Bir talimatname dahilinde hepsinin vazifeleri tayin edilmiştir. Hastahane'nin bir günlük ilâç masrafı 300 akçe gibi mühim bir yekûn tutmaktadır. Vakfiyede bu merkez eczanesinin vazifeleri uzun uzadıya yazılmıştır. Eczacılarımız bu asırda da bundan önceki asırlarda olduğu gibi pratik yoldan ustaların yanında çırak olarak yetişirler. Zira bunların yetiştirildiği mektepler On dokuzuncu asır ortasına kadar yoktur. XIX uncu asırda artık eczacı ismi diğer tarihlerin yerini almıştı.

Süleymaniye Darü'ttîbbi on dokuzuncu asır ortalarında dağılır. Hastahane kısmı ise XX inci asır başına kadar faaldir ve dolgun maaşlı müstakil eczacıları vardır.

Merkez eczahanesinde müfred devalarla akâkir (Drog) lar bulunur. Vakfiyede bunlarla çeşitli macunlar, müessir terkipler, muhtar tiryaklar, cevarişinler, eşribe (şuruplar), kurslar (tabletler), dihenler (yağlar), habbeler (kırıntılar), rubûb (lökler) gibi akrabasında yazılı bütün ispençiyari şekillere varıncaya kadar isimleri sıralanmıştır.

Yine XVI ıncı asırda 946 (1539) da Kanunî'nin haremi Hürrem Sultan

Hasekide bir büyük hastahane yaptırmıştır. Süleymaniye'nin olduğu gibi bunun da mimarı Koca Sinandır. Kadrosunda hekimlikten başka beheri günde 3 dirhem alan iki (Tabbahı Eşribe) yani ilâçları hazırlayan kimse vardır. Ayrıca günde ikişer dirhem alan (Edviye döğen) yani ilâç hazırlamada çalışan 4 kişi vardır, ki bu küçümsenmeyecek bir kadrodur. Yerleri boşalınca muktedir olanlardan birisi bu vazifeye seçilir.

Yine 946 (1539) da Manisada Yavuz Sultan Selim'in haremi Hafsa ve 991 (1583) de Üçüncü Murad'ın annesi Nurbanu Sultanın Üsküdar'da yaptırdıkları hastahanelerin kadrolarında aynen bu gibi vazifedarlar vardır. Hattâ gerek Edirne'de ve gerek İstanbul'daki bazı hastahanelerde hastaların musiki nağmeleriyle tedavi edildikleri de söylenir. Ayrıca ruhî tedavi ve tesellilere de dikkat edilmiştir. Hastahanelerimize eskiden Darüşşifa, Şifahane, Timarhane denirdi. Bu tâbirler bugünkü hastahane mânasındadır. Filhalkâ bütün bu hastahanelerin hiç biri deliller için yapılmamıştır. Tam kadrolu ve her çeşit hastaların yatırıldığı yerlerdir. Yalnız Süleymaniye Darüşşifasında delillerin muhafazası için asıl hastahanenin dahilî kısımlarıyla az alâkası olan bir yer ayrılmış bulunmaktadır. Diğerlerinde bu usul yoktur.

Buralarda çalışanları inha eden vazifelendiren veya çalışmalarını kontrol eden bugünkü Sağlık Bakanlığının salâhiyetini elinde tutan Hekimbaşılarıdır. Yani hekimbaşılar yalnız padişahların hususî hekimleri değildir. Hastahanelerimizde çalışanların terfilerinde bir esas tutulmuştur.

XVI ncı asırda bunlardan başka Türkler halkın temizliği için pek çok hamam yapmışlar ve onların inzibatına önem vermişlerdir. Ayrıca imarethane, Aşhane, Darüzziyafe ve Tabhaneler vücude getirdikleri gibi sebiller, şehirlerde su tesisatı ve kanalizasyon yapmışlar ve ruhlarındaki itina ile sokakların temizliğine dikkat etmişlerdir. Kaplıcalar da gene eski amprîk usuller çevresinde faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bu asırda ayrıca bazı Türkçe Tıp kitaplarının yazıldığını görüyoruz.

XVII nci asırda bütün bu saydığımız müesseseler faaliyettedir. Bunlara ilâveten de 1025 (616) da Birinci Sultan Ahmet tarafından kendi ismi ile anılan cami'nin sağındaki ve Hipodromun tam arkasındaki ve su sarnıcı üzerindeki yüksekçe ve nısıf daire şeklindeki geniş bir sahada hastahane, tabhane ve imaret yaptırılmıştır. Hastahanenin yerine şimdiki san'at mektebi kurulmuştur. XVII nci asırda Hayâtî zâde damadı Minkalyalı Süleyman Efendi Türkçe bir Akabadin, Sakızlı hekim İsa ise «Nizamül Edviye», «Devaül Emraz» ve Tıp Müfredatı hakkında da eserler yazmışlardır.

Amerikanın keşfinden sonra Avrupada revaç kazanan kınakına, ipeka, gayyak ve emsali droglar pek az zaman sonra Türkiye'ye de girmiş ve XVIII inci asır başında Bursalı Hekim Ali Münşi tarafından kınakına ve ipekakuana, narçili bahrî hakkında Türkçe risaleler yazılmıştır. XVII inci asırda garp nüfuzu bizde XVI ncı asra nazaran daha fazladır.

Bu asrın seyyahı Evliya Çelebi de meşhur Seyahatnamesinde (cilt 1) ispençiyarlar, güllâpçılar, macuncular, meşrubatı devâ esnafı hakkında şu malûmatı verir:

Esnaflı meşrûbatı devâ. Dükkân 500. Neferat 600. Pirleri tabib Ali bin Süfyanî Sevridir. Dükkânları ekseriya Bayezidde, Hocapaşa kurbunde Meydancık mahallesinde ve Galatadadır. İşleri lisanı sever, hindiba, köknar, na-

ne, za'ter gibi edviyenin arakini çıkarıp gûnâgûn şişelere koyarak dükkânlarını tezyin etmektir. Bu edviye guzata gazada gayet lüzumludur.

Esnafı ispençiyariyan yani ot buluciyân Pirleri hazreti Lokmandır. Rû-yu arzda Cenâbı İzzet ne kadar nebat halkeylediyse cümlesine lisan verüp ben filân derde devâyım deyu Hazreti Lokmana söylemiştir. Hazret asrındaki pirleri Zünnunu Mısırî'dir... Bu otçular pazar kurup labada kökü, hindiha kökü, lisani sevr kökü, Garikon kökü, meyan kökü, za'ter kökü ve daha binlerce devâ otlarını cem'edüp satarlar...

— Esnafı bi dükkânî Tutyaciyan. Neferat 100..

— Esnafı Macunciyan. Dükkân 300, neferat 500, pirleri Fisagores Tevhididir. Peygamber zamanında pirleri Übeyd Attar'dır.

— Esnafı Güllâpçıyan. Dükkân 41, neferat 70. Edirneli hatunlarımızdan bir kısmı da dükkânlarda buhur suyu, mâi kâidi, güllâp, mâi anber, asilbent, mâi verd, mâi yasemin misillû ıtriyat makulesi tayyibeler satarlar. Bütün bunlardan da anlaşılır ki Evliya Çelebi seyahatnamesinde velev kısmen rivayetlere de müstenit olsa XVII inci asırdaki eczacılık tarihini izah edecek malûmat az değildir.

XVIII inci asrın başında Pareselsus'ün bazı eserleriyle garp hekimlerinin tedavideki yeni metod formül ve mütalealarının dilimize çevrilmesiyle pek çok eserler meydana gelmiştir. Gevrekzade Hafız Hasan, Suphizade Abdülâziz, Nuh, Vesim Abbas, bu sahada çalışanlardır. Filhakika hekimbaşı ve hattat Kâtipzade Mehmed Rafi' efendinin (Antidotarium) Panzehir risalesi, Hekimbaşı Giridli Nuh efendinin Akabadini, Derviş Abbas Vesim efendinin (Düsturu Vesim fi Tıbbül cedid vel kadim) eseriyle (ilmî terkip) kitabı Bursalı Ali Münşi efendinin gene garp dillerinden çevirdiği akrabadin'i bu asrın hekim ve eczacılarına çok faydalı olmuştur. Ayaşlı hekim Şaban Şifainin Sydenham'ın Laudanum'un Zahirej Harzemşahiye ile mukayesesini de bu asra rastlar. Sinoplu Ömer Şifai'de gene bu yüz yılda Paracelse'in Tıbbi Kimyasını dilimize çevirmiştir. Lâtincenin Türkiyede yeni olmadığına güzel bir delil de Halepli Salih bin Nasrullah'ın Tıbbi cedidil Kimyayı Lâtinceden arapçaya çevirmesidir. Nihayet Tokatlı Hacı Mustafa efendi de yine bu devrede Msutata III ün emriyle ve hekimbaşı Kâtipzade Ref'i efendi teşvik ve nezaretiyle İbni Sina Kanun'unu dilimize çevirmiştir. Hekimbaşı Gevrekzade Hafız Hasan efendi de Paracelse'in Tıbbi Kimyaisi ile meşgul olmuş ve arapça yaptığı tercümeyle Mürşid ül Libâ adını vermiştir.

Viyanada tahsil eden Hekimbaşı Şair Suphizade Abdülâziz Efendi ise 1186 (1772) de İstanbulda yabancı bir hekim delâletiyle Burhaf (Boerhave)-nin Aphorismus eserini Kitabünnekave alâ kelimetü Berhave adıyla Türkçeye çevirmiştir.

XVIII inci asır bizde çiçek aşısı tarihi noktasından da mühimdir. Hastalığı hafif geçirenlerin cesaretlerinden alınarak yapılan aşı «Variolisation» şarkta eskidir. Nitekim 1090 (1679) da Anadoludan gelen bir aşıcı İstanbulda çocuklara bu aşığı yapmıştır. Edirne'de Nisan 1130 (1717) de İngiliz sefirinin eşi Lady Montagu aşının nasıl yapıldığını görmüş ve İngilterede de dostlarından birisine yazdığı bir mektupta bahsederek İngiliz hekimlerinin dikkat nazarını bu aşığı çekmiş hattâ oğlunu da burada aşılatmıştır.

Türkiye Avrupada bu tarz çiçek aşısının yayılmasında bir köprü vazifesi görmüş ve Cenner'in dikkat nazarını çekerek yaptığı keşfe de müessir

olmuştur. Hastalardan alınan cerahat ceviz kabukları içinde saklanırdı. Aşılanacak şahsın cildi ince bir kalemtraş ucu ile çizilerek üzerine bu aşı konurdu. Bu toplu aşılanmayı bilâhare eğlenceler takip ederdi. Aşı çocuğu bir kaç gün hasta eder, vücudünün muhtelif yerlerinde hafif çiçek püstülleri çıkarır ve böylece çiçeğe karşı muafiyet kazanırdı.

Sultan Abdülemcit zamanında ise (1839 - 1867) Cenner usulü ile hazırlanmış ve Avrupadan getirilen aşılar (vaccination) ın tatbikine başlanmışır. Hattâ o tarihlerde bu usulün taammüm etmesine bizzat hükümdar önayak olmuştur.

XIX uncu asırda hekimliğimiz artık tamamen garbe dönmüş ve şarka mahsus hususiyetlerinden ayrılmıştır. O kadar ki kullanılan metot ve bilgiler hep garbın malıdır. Zira garpla olan temaslarımız çok sıklaşmış ve Avrupadaki bilgiler bize de yayılmıştır. Bu asırda şimdiye kadar saydığımız tıbbî müesseseler faaliyette olmakla beraber 1241 (1826) daki askerî reformdan sonra İkinci Mahmut bir çok askerî hastahaneler de yaptırmıştır.

Asker hastahaneleri arasında Gümüşsuyu, Kuleli, Davutpaşa, Maltepe, Tophane, Levent çiftliği, Topçular, Cebehane, Mabeyn, Hassa askerî, Kumbarahane, Tersane, Tıbhane, Ahırkapı, Rami, Bâbı seraskerî, Tarabya, Toptaşı hastahanelerini sayabiliriz. Bunların ve ordunun hekim ihtiyacını temin için 1242 (1827) de Şehzadebaşında Tulumbacıbaşı konağında Tıbhane ve Cerahhane açılmıştır.

Tıbhane 1254 (1839) da Galatasarayına nakledilir ve Viyanadan Dr. Bernard getirilerek muallimi evvel ünvanı ile mektebin başına geçirilir ve bilhassa onun sayesinde ki Mektebi Tıbbiyei Adliyei Şâhâne kısa zamanda Avrupai bir şekil almıştır.

Eczacılar çıraklık ederek yetiştikleri halde 1259 (1841) den itibaren Mektebi Tıbbiyede bir Eczacı sınıfı açılmıştır.

Bu sınıfın tedris müddeti 3 sene idi. Burada Hikmet ve kimya, nebatat, fenni saydilânî ve tıp müfredatı dersleri okutulur ve ayrıca eczahanelerde amelî eczacılık da gösterilirdi.

Bilâhare eczacı sınıflarının tensik ve islâhı maksadiyle Paristen Kalya adında bir kimyager getirilmiştir. Burdan mezun olanlar ordularda ve asker hastahanelerinde eczacılık yaparlar ve hekimler gibi askerî rütbeler alırlardı.

1286 (1899) da Haydarpaşa hastahanesi bir (askerî ameliyatı tıbbiye) mektebi haline getirilmiş ve Tıbbiyeden çıkan doktorlar gibi eczacıların da oraya devam ile tatbikat görmeleri esas olarak kabul edilmişti.

Eczacı sayısı azalınca 27 Mart 1292 (1876) da 13 maddelik bir nizamname neşrolunarak ordularda ve asker hastahanelerinde onbeş sene mecburi hizmet şartıyla eczacı yetiştirilmesi istenmiştir.

1286 (1879) da Haydarpaşa hastahanesi bir (askerî ameliyatı tıbbiye) Mülkiyenin Kadırgadaki Menemenli Msutafa Paşa konağına naklinden sonra 1290 (1875) tarihinde sivil eczacı yetiştirmek için orada bir şube açılmıştır ve nihayet Eczacı mektebi 1325 (1909) da müstakil bir binaya sahip olmuştur.

Kadırgadaki Eczacı mektebinin ilk Türk mezunlarından eczacı Hamdi

(Aziz) İstanbulda henüz attar dükkânlarının ve gayri müslimler tarafından işletilen eczanelerin faaliyette olduğu bir zamanda (1895) de ilk Türk Eczaanesini Zeyrekte açmış ve dürüstlüğü ve eczacılık fennindeki dikkatiyle haklı bir şöhret kazanmıştır. Beşir Kemal ve Edhem Pertev eczanelerinin açılışı da hemen hemen aynı tarihlere rastlar.

Bu tarihlerde İstanbul eczacılarının hususiyetlerine dair Haseki hastahanesi Eczacıbaşı merhum Süreyya'nın bize verdiği şu malûmata bir göz atalım:

«Süreyya Bey ilk sivil eczacımız Hamdi'nin sınıf arkadaşı ve bizde ilk defa müstahzar ilâç yapanlardandır. Elixir Süreyya ismini taşıyan bu hazır ilâçtan başka Türkiyede o zamanlar müstahzar olarak ancak hariçten gelen Quina Laroche ve Blanka'nın Sirop d'Iodure de fer'i vardır.

İstanbulda eskiden bilhassa nebatî ilâçlar, madenî olarak da iyodürler kullanılırdı. Civardan toplanan tıbbî otlar (akakiri tıbbiye) Mısır çarşısında satılırdı. Zira ecza depoları orada idi. Eczacılar buradan alırlardı. Cabanoğlu ve Kasapyan o zamanın tanınmış eczacıları idi.

Edirnekapi ve Topkapı civarında corak olan yerlerde küçük santaure, Jusquiam, Stromoin ve ayrıca Bakırköyü tarafında belladon toplanırdı.

Mısır çarşısında ayrıca ilâç satılmazdı. Tek tük tozlar ve müşhil tertipleri yapıp satarlardı. Yabancı ilâçlar o tarihlerde en çok Almanyadan ve bilhassa Fransadan gelirdi. Meselâ séné ve Saparna Fransadan gönderilirdi. Eczanelerde kullanılan dirhemler ise 1290 (1875) tarihlerinde gram ve küsuratına tahvil edildi (3 gros, 1 gros ilâh..). Grain yerine de dirhem zamanında akrobazin işareti kullanılırdı.»

Dr. Bernard Galatasarayi Tıbbiyesinde reçeteleri Lâtince öğretirdi, fakat aynı zamanda Türkçe karşılıkları da gösterilirdi. Nebatat öğretimine ehemmiyet veren muallimi evvel Bernard Galatasarayi Tıbbiyesinde bir de nebatat bahçesi kurmuştur.

Tıp müfredatı derslerine XIX uncu asır boynuca bilhassa ehemmiyet verilmiş ve bunu okutmağa memur olan hocalar bu bahse ait müteaddit ders kitapları yazmışlardır. Bunlardan başka Şânizâde Ataullah efendi başta olmak üzere Hekimbaşı Msutafa Behçet, sermüneccim Osman Saib efendiler ve diğerleri bir çok tıbbî eserleri dilimize çevirmişlerdir. Şânizâdenin yazdığı Tıp Müfredatı'nın ise bilhassa mühim bir mevki vardır.

Mektepde bir çok tıbbî dersler Fransızca gösterilirdi. Bu hal 1281 (1864) e kadar devam etmiştir. Mektebi Tıbbiyei Mülkiyenin kuruluşunu müteakip önce burada, sonra da 1282 (1865) de askerî tıbbiyede dersler Türkçeleşmiştir. Cemiyeti Tıbbiyei Osmaniye kurucularından Kırmızı denen Aziz ve arkadaşları tarafından bir çok Türkçe ders kitabı hazırlanmış ve yayınlanmıştır.

XIX uncu asırda karantina nizamları konmuş, lazerato (tahaffuzhane)ler açılmış ve bunların fennî bir şekilde çalışmalarına dikkat olunmuştur. Milletlerarası kongrelere bu hususta gösterdiğimiz alâka takdir görmüştür.

Tanzimattan sonra memleket ve orduların sıhhi teşkilâtı tamamlanmış ve tıbbî kanunlar esaslı bir surette tanzim olunmuştur.

Osmanlılarda eczacılık tarihine göz gezdirdiğimizde bazı detaylarla da karşılaşırız ki bunlara kısa misaller verelim:

Sarkta ecza ticareti önemli bir yer almıştır. Eskiden ecza ticaretiyle

meşgul olanlar iki kısımdır. Bir kısmı Drogistler: toptancılardır. İthalât ve ihracatı bunlar yapar ve eczacılara satarlar. Ekseriya eski han odalarında yazıhaneleri vardır, ve depolarında mallarını saklarlar.

Ecza ticaretiyle uğraşan diğer bir zümre de aktarlardır. Akakir, yani, drog sattıklarından akkar anlamında Aktar diye anılırlar. Bunların Mısır-çarşısının bir kısmında toplu bir halde dükkânları bulunur, bir kısmı da mahalleler arasına dağılmıştır. Bazı meraklı aktarlarımızın evlerinde tıbbî nebailleri yetiştirmek için bahçeleri de vardı.

Çıraklar ustaları tarafından yetiştirilince esnaf usulünce peştemal kuşattırılarak usta yapılır ve ancak bunlar muayyen yerlerde ve muayyen sayıda olan aktar dükkânlarından birini açabilirlerdi.

Attarlar dükkânlarında bugünkü eczaneler gibi (menku' ve matbuh ilâçlar) hariç hekim reçetelerindeki formüllere göre tıbbî maddeleri hazırlarlardı. Ayrıca müşhil, müleyyin ve mukavvî ilâçlar ve macunlar, merhemler, tiryaklar, tenzûler ve kurslar hazırlayıp satarlardı. Perakende ilâç, baharat ve sair lüzumlu maddeleri satarlardı. Mahalle aktarları semalarında eczahaneler açılıncaya kadar mevkilerini muhafaza etmişler, ve zamanla dükkânlarının bir kısmında tütün ve kahveye kadar, her şeyi satmağa başlamışlardır. Aktarlarda satılan droglar bugünkü kodeks formülleri gibi sabit bir terkipte hazırlanmadığından bu gibi maddeler dükkânına göre fark ettiği gibi ayrıca bunların birinci ve ikinci nevileri de vardı.

Bu drogların terkipleri hakkında ithal olunan ve ihraç edilen ilâç listelerinden ve askerî hastahane eczanelerinin kaytılarından bir fikir edinebiliyoruz.

Aktarlar Mısır çarşısı gibi Bursa, Edirne ve İstanbul Kapalıçarşılarında 8-10 u bir arada yer almışlardır. Hekim Bursalı Ali Münşi efendi (Bidaatül mübtedi) eserinde Sultan Bayezid aşşaplarının bulundurdıkları ilâçları zikreder. Eserde Galatada satılan ilâçlardan da bahis geçer.

Aktarlar müracaat eden halka istediklerine göre zehirli olmamak şartıyla ilâç verdikleri gibi bir takım da öğüt verirler. Lâkin bunların zaman zaman kethüdaları vasıtasıyla vazifeleri ve selâhiyetleri tahdid edilmiştir. Mısır çarşısı aktarları XIX uncu asır sonlarına doğru İstanbulda çalışan hırstıyan eczahane sahipleri tarafından ticaretimize kesat veriyorlar, diye katiptirilmek istemişse de Mektebi Tıbbiye Baskâtibi ve o zamanın Sıhhat Vekâleti müsteşarı selâhiyetini haiz olan Mehmet Muhtar Efendinin teşebbüsleriyle bu sakat teşebbüse mâni olunmuştur.

Aktarlar bazı nizam ve narhlara tâbi idiler. Kethüdaları ve yiğitbaşları olduğu gibi ehli hireften yani san'attan olmayan ve nâehil olanlar dükkân açamazlardı. Zira bunların Müslümanlara sattıkları edviyeyi yanlış ve rip fesada müeddi oldukları görülmüştür. Bazı örfî teklifler (vergiler) vâki' oldukta biz attar değiliz diye muavenet etemyip fıkarağa gadrederler denerrek bu gibileri aktarlıktan men olunmuşlardır.

Hekimbaşı Halepli Salih Efendinin Akrabadin eserinde ispençiyarların ne gibi evsafta olacakları yazılıdır.

Ayrıca aktarlarımızın riayete mecbur oldukları bir çok karar ve hükümler de Basvekâlet Arşivinde mevcuttur.

1050 (1640) tarihli (Es'ar) narh defterinde (Topkapı sarayı Revan odası K. N. 1934) aktarlar, misk satıcılar, sabun miski, şuruplar ve macunlar

es'arında toptan ve perakende fiatları, drogların âlâ ve ednası (yani birinci ve ikinci nev'ileri) gösterilmiştir. İlâçların dirhemine akçe ile narh konulmuştur. Narha tâbî olanlar arasında şekerler, şem'i kâfuru, tarçın, karanfil, darüfûlful, zencefil, sarı balmumu, kahve, şahdane sakız, damla ve hurda sakızlar, hıyarşenbe, havlani meki, ravendi çini, Uludağdan gelen ravendi Rumî, Sofya dağlarından gelen ravend, anison, kimyon, çörekotu, zafran, Vi-rânşehir zafrânı, çöpiçini, cevzi bevva, cevzi hindi lebeni, Frengi saparina, Cezayir saparinası, beyaz şap, şebi sürh, demirhindi, vahvei hindi, mürdesenk, kardeş kanı, kasabı zerire, kabili kurusu, zerenbad, cebelihind, turbit, havlican, kakule, zerdeçav, kitre, ûdulkahr, horasanî, mürkümahi, beyaz mazi, siyah mazi..... ilh.. Bunların fiyatlarına bir kaç misal verelim:

Ravendiçini a'lâsı bir dirhemi 8 akçe. Keşiş (Ulu) dağından gelen ravend (Râvendi Rumî) bir vukiyyesi 10 akçe.

Sofya dağlarından gelen Râvend vukiyyesi 4 akçe.

Kardeş kanı a'lâsı damla tâbir olunur. Bir dirhem 3 akçe, ednâsı pest tâbir olunur. 10 dirhemi bir akçe.

Beyaz şapın vukiyyesini götüren (toptancı) 8 akçe ve mukim (perakendeci) 9 akçeye vere.

Es'arı miski Fûrûşân meyanında:

Anber şemame beyaz, a'lâsı miskal 200 akçe, evsatı 160, ednâsı 140 akçe. Anber tabaka miskal 160 akçe.

Miski Buhara a'lâsı miskal 400, evsatı 300, ednâsı 200 akçe... ilh..

Avrupadan memleketimize Frenk hekim adı altında gemiş bir çok hekimler vardır. Frenk eski dilimizde Avrupalı demektir. Aralarında Fransız, Avusturyalı, İtalyan ve Yahudiler vardı. Muktedir ve faziletli olanları bulunduğ gibi bilgisiz ve şarlatanları da az değildi. Liyakatli olanlarıyla temasa gelen hekimlerimiz bazı yeni ilâç ve formüllere ve bir çok tıbbî neşriyata muttali' olurlardı.

Gümrük tarife defterlerinden 1232 (1816) da memleketimize giren ve çıkan ilâçların bir kısmını öğreniyoruz. Hariceten gelenler arasında tiryak, altunbaş, İngiliz tuzu, cıva, kâfuru, kınakına, Sülümen, zırnık, kırımıatar, kunduz hayası, çalapala..... vesaire bulunur.

Harice gönderilenler arasında da sinameki, ipekakuvana, salsafra, darüfûlful, afyon, salep, şap, anason, mastaki, karagünlük ve yağı, sığırdili, koçanlı ve koçansız sığır kuyruğu, asilbent, kasnı, çadıruşağı, şem'iasel, mâzı, akgünlük, zamkıarabî, mîrî sâfi, göztaş, abucehil karpuzu..... ilh.. (1)

Memleketimize giren droglardan yüzde 3 gümrük resmi alınıyor. Harice gönderilenlerden sülük'ün bir inhisar altında toplanarak sevki bilhassa mühimdir. Şapın en iyi cinsi de Anadoludan Avrupaya giderdi. Kütahya şapı pek makbuldü. 1275 - 1455 senelerinde Avrupalılar bu maddeyi Cenevizlilerin idaresindeki Foglia'dan temin ederlerdi. Burası Türklerin eline geçince bu sayede Türkler yılda tahminen 100.000 liralık bir kazanç elde etmiş oldular. Anberi garp tüccarları İskenderiye, Beyrut, ve İstanbuldan temin ediyorlardı. Karanfil de umumiyetle şark ve bilhassa İstanbul pazarlarından Avrupaya sevkolunurdu.

Ortazamanda en güzel pamuk istihsal eden yerler meyanında Adana ve Silifke de vardı. Bunların pamukları pek revacta idi. Bu sebep ile ticaret âleminde Anadolu pamuklarına büyük bir yer ayrılmıştı.

Galanka kökünü Avrupalı tüccarlar şark limanlarından ve bilahssa İstanbul ve İskenderiyeden alırdı. Ortazamanda Orta Anadolu'dan gelen kitre zamkı İzmir ve İstanbul'dan geçerek Avrupa'ya ıraç edilir.

Laudanum maddesi Cistus cinsi nebatlardan çıkan ve tababette müstamel bir reçinedir. Meşhur Arap coğrafyacısı Şehabüddin bunun en çok Anadolu'dan çıktığını söyler. İbni Batûta seyahatnamesine göre bu bilhassa Balıkesirde yetişir.

Ortazaamnda önemli bir ticaret maddesi olan mâzı Yunanistan ve bilhassa Anadolu'dan gelir ve İskenderiye çarşısına gönderilirdi.

Araplar râvendi'yi iyi tanırlar ve Çinden geldiğini de bilirlerdi. Buna rağmen Avrupa'ya İran ve Türkiye râvend'i diye satarlardı. Zira Çinden gelen bu madde Anadolu'nun Trabzon gibi şark çarşılarından toplanırdı. Ortazamanlarda Anadolu Mahmudesi (Scammonea di Soria) (Scammonea d'Antiocha) tesmiye olunurdu; bir yerde de (Scammonea Turchesca) ismile geçmektedir.

Kısaca misal olarak verdiğimiz bu izahat memleketimizin drog ticaretindeki tarihî önemini göstermeğe kâfidir sanırız.

Eflâktan memleketimize milhi eflâk (Sel de Valachie) getirilirdi. Bu tuz saf olduğundan bizce tutulmuştur. Memleketimizde çıkan Hacıbektaş tuzunun da bundan farksız olup Eflâk tuzu yerine kullanılabileceği Tıb Müfredatı kitaplarımızın bazılarında yazılmıştır ki bu mukayesenin bizce önemi vardır.

Yeni droglar yalnız Avrupadan bize gelmemiştir. Bizden Avrupa'ya gönderilenler de mühim bir yekûn tutmaktadır. Bu devirlerde aktarlardan başka bazı konak ve saraylarda da hususî eczahaneler bulmaktayız. Bunları ekseriya müdavi hekimler hazırlar ve kullanma tarzları için de bir fihrist yaparlardı. Filhakika Boğos isminde bir hekim XVIII inci asır sonlarında bir şeyhülislâma 38 türlü ilâçtan ibaret bir ecza sandığı hazırlamış ve yukarıda da söylediğimiz gibi ilâçların kullanılışları için de kısa endikasyonlar vermiştir. Arada eksirler, yağlar, merhemler, macunlar, tozlar, haplar ve bir takım nebati ilâçlar vardır. Yalnız kâfurun kullanılması bahsinde hekimin re'iyine müracaat edilmesi icab ettiği yazılmıştır. Ecza dolabı olmayan evlerde de hasır sepetlerde bazı ilâçlar ve müteferrik mücerrep teraîpler bulundurulur, hattâ bunlardan civar halk ve tanıdıklar da istifade ederdi.

Saray eczahanesi bugünkü Sağlık Bakanının selâhiyetini taşıyan Hekimbaşının idaresine bırakılmıştı. Sarayın bütün ilâçları burada ve bizzat hekimbaşının nezareti altında hazırlanır ve icap ettikçe padişah ve maiyetine, Enderun hastahanelerine, harem ve hatırlı zatlara verilirdi.

Sarayla mülhak has ahanelerin eczahaneleri olup olmadığını bilmiyoruz. Fakat Hekimbaşı Odası denilen ve sırf ilâçları muhtevi daire ile Enderun Eczahanesi malûmumuzdur.

Ayrıca hekimbaşının konaklarında, her sene Nevruzda padişaha ve hatırlı kimselere gönderilmek üzere kırmızlar, kuvvet verici ve afrodizyak macunlar hazırlanırdı. Hekimbaşı padişaha, sadrâzama ve diğerlerine bu nevruziyeleri dağıtırken hil'at giyer, kendisine, cerrahbaşı ve maiyetine hediyeler ve para verilirdi. Nitekim 1236 (1821) de nevruziye sunmak üzere Anadolu pâyesi hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi, Mekke pâyesi Müneccimbaşı

Rakım Efendi, Cerrah ve Kehhâlbaşı Bâbîâliye geliyorlar, orada izaz olunuyor, kürk giydiriliyor ve atiyeler alıyorlar.

Türk eczacılığı tarihinin önemli bir noktası da ispençiyari şekillerden tabletlerin yapılmasıdır. Bunlar tensuh kurs kalıpları ile yapıldı. Bu kalıpların Topkapı sarayı müzesinde hekimbaşı odasında bir çok çeşitleri vardır. Bunlarla yapılan kurslar ve ufak parçalar halinde yutturulur veyahut suda ezilerek alınır veyahut da tütsü yapıldı. Bunlara (tensuh kalıbı) denmesinin sebebi (tenzu) denilen bir takım terkipleriyle yapılmasıdır. Tabletlerin üzerlerinde bir çok şifa âyetleri ve mübarek sözler yazılıdır. Nitekim bugün bir çok ilâç firmaları da mensup oldukları hristiyan memleketlerinin an'anelerine uyarak spesiyaliteler üzerine haç şeklinde yazılar koymaktadırlar. Bütün bu teferruat Saray eczahanelerindekilere göredir. Bunların ne zamandanberi orada bulunduklarını bilmesek de nakışları XVII inci asrı hatırlatmaktadır. Bu gibi kalıpları muhakkak ki hariçteki hekimler ve eczacılar da kullanmışlardır.

Tibbî miktarlara gelince: XIX uncu asra kadar kullanılan miktarlar Hayatizade efendi Akabadininde şöyle sıralanmışlardır. Dirhem-gubâr, yarım dirhem, avuç, tutam (kabza), Ömer Şifai'nin Minhâcül Şifai fit tibbî kimyayı eserinde bunlar, dirhem, çekirdek, miskal, nısıf miskal ve buğday olarak kayıtlıdır. 16 çekirdek bir dirhem, 40 çekirdek bir miskaldır. Hekim Bursalı Alinin Bidaatül mübtedi eserinde ise miktarlar dirhemler ve küsuratı (1, 1/2, 1/3, 2/3, 3/4, 1/6) miskal, katre, ritl, vukiyye, denk, sap, buğday olarak sıralanmıştır. Diğer eserlerde de aşağı yukarı bu tertipler devam eder. Lâkin muhtelif devirlerde ve eserlerde rastladığımız bu miktar isimleri her zaman aynı bir vezne tekabül etmez. Binaenaleyh bu vezinleri muhtelif asırlara göre mukayeseli olarak hazırlamalıdır. Meselâ bu karışıklığı izah için bir misal verelim:

Bir buçuk dirhem	= Bir miskal	Bir buğday	= 4 fitil
Bir dirhem	= 4 denk	Bir fitil	= 2 nakire
Bir denk	= 4 kirat	Bir nakire	= 2 kitmir
Bir kirat	= 4 buğday	Bir kitmir	= 2 zerre

Bunu yeni vezinlere tatbik edersek

Bir gram = 10 desigram yani (denk)

Bir desigram = 0,10 santigram yani buğday

Bir santigram = 0,01 santigram (10 miligram) yani habbedir.

Bir gram = 0,3117 dirhemdir.

Diğer bir listeye göre bir dirhem (3,20) gram, bir denk (0,80 gram) bir kirat (0,20 gram), bir buğday (0,05 gram) dır. Kullanılış tarihleri itibariyle de karışık olan bu eski ve yeni vezinlerin ayrıca tarih sırasıyla tesbitleri lâzımdır.

Birgivi Kâtipzade Mehemed Nuri Efendi (Hâtır güzârî etubba) eserinde eski vezinlerle yenilerini (Türkiyede Nezaretî Behiyye tarafından ispençiyar dükkânlarına gönderilen vezinler) diye şöyle sıralamıştır:

Buğday = 0,0050 elli miligram yani miş'ar dirhem

İskrupül = Bir gram yani dirhemi a'sari

Dirhem = 3 gram

Ounce (uns) = 25 gram

Libre	= 320 gram
Litre	= Fevkassıfır 4° de ahzi mâ'i mukattardan 1000 gram yani dirhemi a'sâriye
Desilitre	= Keza 100 gram yani dirhemi a'sâri
Santilitre	= Keza 10 gram.

1287 (1870) de fenni ispençiyari muallimi Hüseyin efendinin yazdığı ve bastırdığı «Fenni İспенçiyari» kitabında dirhemi a'sâri gram itibar edilir. Dirhem aksamına öşrü dirhem yahut desigram ve aşır dirhem yahut santigram ve mi'sâri dirhem yahut miligram denilir, diyerek gramın 10, 100 ve 1000 cüzü'nde biri olduğunu izah ettikten sonra bunların yazılışını gösterir. Hüseyin efendi gram, desigram, santigram ve miligram yazılmalarını mi-sallerle gösterdikten sonra (sahife 27-28) eski vezinleri şöyle sıralıyor:

(Grain) gren	= Bir buğday	...
(Scruple) İskrupül	= 24 buğday	
» gro	= 3 iskrupül yani 72 buğday. Dirhem de denir.	
(Libre) livr	= 16 uns.	

Bir buğdaydan noksan verilmesi icap eden devâ için buğday, nısıf buğ-day, sülüs buğday, rubu' buğday..... diye taksim edilir.

Mayi'lerin ölçülerinde:

Yemek kaşığı	= 4-5 gro mayi' alınır.
Kahve »	= 1-2 gro mayi' alınır.
Damla	= 1/2-2 gro mayi' alınır.

Gronun grama tahvili için 4 ile darbetmelidir. Eczahanelerde kullanılan vezinler Fransada kullanılan eski tartılar olduğundan bizim dirhem ile gro arasında sekiz buğday fark vardır.

Yeni vezinlerin eskilerine olan nisbetine dair bazı misaller vere-lim:

1 Kilogram	= 2 livriye	1 gram	= 18 grene (grain)
750 gram	= 1,5 » Libre	0,5 »	= 9 »
500 »	= 1 »	(0,10) 1 Desigram	= 2 »
32 »	= 1 Uns (Ounce)	0,05 santigram	= 1 »
24 »	= 6 groye	0,01 »	= 1/5 »
10 »	= 2,5 groye	0,001 miligram	= 1/50 »

Gram esası bizde kabul edilince (yeni dirhem) adıyla meşhur olmuştur. Miralay Dr. Hüseyin Remzi Bey (Kuduz illeti ve Tedavisi) eserinde (sene 1306 s. 163) bunu bildirdiği gibi eski ve yeni miktarları da şöylece karşılaştı-
tırıyor:

Bir kıst	= Zamanımızın ölçüsüyle 26 gram
Bir rıtl	= 317 gramdır.
Bir evaki	= 8 dirhem
Miskal	= 18 kırat dirhem mânasına
Bir miskal	= 3 gram
Tûşiç	= Sıfır gram 3 miligram (0,003).

Demek muayyen mik-tarların bazı isimleri de vardır. Bir çok ispençiyari kitaplarında bu miktar-ların kendilerine göre işaretleri de görülmektedir. Önce vezinlerin kabulü biraz da ihtiyarî olmuş, eczahaneler Avrupa vezinlerini kullanırlarken ak-

tarlar da dirhem ve kûsurlarından ayrılmamışlardır. İşte bu sebeple miktarların karşılaştırılmaları doğrudur.

Eczacılık tarihimizde zaman zaman eczacılar (ispençiyarlar) da aranacak vasıflar da yer almıştır. Bunun oldukça eski bir tarifini gayetül beyan sahibi Halepli hekimbaşı Sakih bin Nasrullah'ın Akrabadininde buluyoruz. 1080 (1669) da Yenişehirde ölen Salih efendi Akrabadinin başında hekimlerinin kormüllerini tertip ile onların kontrolu altında çalışan aşşap ve eczacılara ilk defa İспенçiyar tâbirini kullanıyor, ve diyor ki (Otlar ve eczalar dükkânında olup tabibin ismarladığı üzere şerbetler, macunlar ve haplar yapan kimseye derler.

İспенçiyarın dükkânı tabibin menziline karib ola. Zira ispençiyar tabibin tutar elidir.

İспенçiyarsız marzaya gereken ilâç mümkün değildir. Vâciptir ki ispençiyar olan kimse dahi sadık, afif ve gani olup fıkara şefkatli ve kanaat sahibi ola. İlmi sarf ve nahiv bilüb müfredatâ âlim ve suret ve şekillerini ve muhtar olunanı bile ve vezinleri ve devâların miktarı şerbetlerini ve nisbelerini bilmek için hesaba dahi âlim ve sınaatı terkibiyyeye ve mürekkebâtın hıfzına âlim ola.

Ve dükkânı vasi' ve mütedil yerde ola ki üzerine daima güneş ve lodos dokunmaya, eğer mümkün ise dükkânı karibi bestan edine ki lâzım olan otlar ve baklaları bostana ekip terkip iktiza ettikte taze lâtif otlarla yapıla.

Hususî bazı matbuhlar ve münzaç devâlar, ihtikanlar terkip oluna. Ve ispençiyara vâcibedir ki tiryak ve mejditos gibi eczası çok düzenleri ve tabiatları muhtelif terkip yapmak murad ettikte tabiiyâta âlim olan tabibin huzurunda ve anın müşahedesıyla yapa. Ve macunlar ve gayri devâlar koduğu zarfın üzerine yaptığı terkipin ismini ve hangi ayda ve hangi senede yaptığını işaret ve tahrir eyliye ki terkipin amelinin zamanı malûm ola ve fesadı serî olan devâdan iktizasına göre az yapıla ki eğer iktiza eylemezse fâsid olup zâyî' olma. Müshil ve uyutucu olan devâlardan ve seminden hâli olmıyan kavi devâlardan tabibin emri olmadıkça veyahut tezkeresi varmadıkça kimseye bir nesne vermiye.

Tecrübesi sebkât etimyen tabiblerin kavline itimat etmeyüp belki cevdeti sınaat ve hüsnü mualecat ile meşhur ve mücerrep olan tabibe itimat eyliyeler. Vacib olan budur ki haplara ve macunlara ve bunların gayriye mutad olan miktardan ziyade müshil koyup halk filân ispençiyarın hapları ve macunları iyidir ve ameli kavidir desünler, diye kanun ve kaideden haric nesne eylemiyeler. Ve tabibin yazup tayin ettiği miktara muhalif eylemiyeler ki bu devâlar azdır, tesir eylemez, çok verelim ve yahut bu devâ kavidir; az vermek lâzımdır, diye bu misillû muhalefet eylemiyeler.

İспенçiyar olanlar şurutu mezkûrenin birine mûraat etmiyecek olursa hâkim onlara lâzımdır ki anlara zecrû itâb eyliye, eğer müteeddeb olmazlarsa hâkim üzerine anları menetmek lâzımdır, ve eğer anların bu ahvalini kimse bilmez ise yani kimseye bildirmezler ise dünya ve ahirette cezalarını görürler.

Dünya cezaları fakr ve killeti nesil ve ademi kabuldür. Ahiret cezaları ise azâbı mehhindir. Zira şurutu mezkûreden birini terk etmede. Hak Sübhânehu ve Taalânın kat'inde mahlûkun eşrefi ve efdali olan nev'i isane i'ânet vardır...)

Aynen buraya alınan bahis eskiden eczacılık ahlâkına ne kadar önem verildiğini göstermektedir. Onların faziletli ve bilgili olmalarına tarihimizin her asrında ehemmiyet verilmiştir. Bu yolda yürüyen eczacılar mes'ud olarak yaşamışlar, vatanlarına, ailelerine ve mesleklerine daima hayırlı olmuşlardır.

Muhtelif tarihlerde yazılan Akraadinlere gelince:

Eski Yunanca bir kelime olan (Kırabadin) akraadinler mürekkep ilâçların hazırlanmasına dair en önemli bir başvurma kitabıdır. Bunlar bugünün Kodekslerine mevkillerini bırakmıştır, Şarkta bunun en olgununu Buharalı İbni Sina yazmıştır. Kanunun beşinci cildini teşkil eder. Ebu İbrahim Cürcânî'nin Zahirei Hârzemşâhiye'nin son faslı da Akraadindir. Bu kısım Amasyalı hekim Şerefeddin Sabuncuoğlu tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Hekimbaşı Nuh, Salih bin Nasrullah, Hayatizade damadı Süleyman, Abbas Vesim efendiler de birer akraadin sahibidirler. Bu sonuncuların bir kısmı tecrübe, bir kısmı da toplamadır.

Daha önceki akraadinler esas tutulmuştur. Bunların hepsinden İstanbul kütüphanelerinde örnekler ve hattâ müteaddit yazma nüshalar vardır. Ömer Şifâî ve Bursalı hekim Ali Munşi efendi de akraadin yazmışlardır.

Bütün eski ve yeni akraadinlerde önce maruf olan terkiplerin isimleri, bunların hangi hastalıklarda müessir olduğu, hazırlanmaları tarzı ve muhtelif devâların terkibi sureti ve bunun hekimler tarafından vücuda getirilmiş şekilleri, muhafaza yolları ve bu ilâçların ne kadar zaman durduktan sonra kullanılabilecekleri yazılıdır. En sonra tıbbî vezinler anlatılır.

İbni Sina akraadinini eski akraadinler ve meşhur hekimlerin terkiplerinden hazırlamıştır. Nitekim bu vesile ile Hipokrat Calinos, Sanitis, Kayyoma, Rofüs, Folüs, Andromaks, Aristatalis, Askilipyazis, Kendi, Bermeki, İbni Haris, İbni Cebire ve Hürmüş... isimlerini sayar. İbni Sina bu meşhur eserini bir makale ve iki cümlede yazmıştır. Başta ilmi terkiplerin usulünden, akraadinini terkip eden mürekkep devâlardan, ve hastalıkta mücerreb olan devâlardan bahseder.

Birinci cümle 12 makaledir. Tiryaklar, kibar macunları, ayarıçlar (müshiller), müshil ve gayri müshil (cevarişin) ler, tozlar, louklar, şerbetler, mürebbiyat, sulak ve haplar, dihenler, merhemler, zımatlar ve her uzvun hususî hastalığına faydalı mürekkep devâlar ve ilâçlardan bahseder. İkinci cümle hastalıkta faydası tecrübe edilmiş devâlardan 10 makale halinde bahsedilir.

Bizde ilk kodeks Tıbbiye mektebinin düzenlenmesi için 1354 (1839) tarihinde, Viyanadan çağırılan muallimi evvel Dr. Bernard tarafından 1844 de «Pharmacopée militaire Ottomanee» adı altında 161 sahife ve Fransızca olarak yayınlanmıştır. Bunda ilâç isimleri Türkçe, Fransızca ve Lâtince'dir. Tıbbiyede reçetelerin bu tarihlerde Lâtince gösterildiğini, bilâhare mektebi Tıbbiye nazırı olan tabib ve müverrih Hayrullah efendinin Bernard'dan ders okuduğu zaman tuttuğu not defterlerinden öğreniyoruz. Maamafih talebelere bu seneler zarfında türkçe formüller de öğretilmiştir.

Dr. Bernard farmakopesinin İtalyanca kaleme alınmış lâyihasında alay ve tabur hekimlerine ve hastahâne memurlarına kısaca hitap olunarak far-

makope içinde zikredilen ve ne surette ve şekilde hazırlanarak kullanılacağı bildirilen ve riayet olunması lâzım gelen kaideler sıralanmış, bu formüllerden harice çıkılamıyarak bu usulün takip olunması tenbih olunmuştur. Tıbbiye hocaları da bu talimatı imzalamışlardır.

Asker hastahanelerinin çoğalmasıyla 1251 (1835) de bir de askerî eczahane anbarı kuruluyor. 1283 (1866) da Askerî eczahanei âmire Müdürlüğünden asker hastahanelerine ve revirlerine gönderilen ihtiyaç listeleri veçhile bu müesseseler ilaçlarını temin ediyorlar. Maamafih askerî hastahane eczahanelerinin daha önceki mevcutları da bugün bizlerce malûmdur. Buna bir örnek olmak üzere Maltepe Asker Hastahanesinin 1251 (1835) senesine ait ilaç defterinin bir suretini veriyoruz:

Zaç yağı, Tuz ruhu, Kezzap suyu, Şap, Çiçek suyu, Taflan suyu, Ağaç kavunu suyu, Gül suyu, Nane suyu, Şarap suyu, Tuande ruhu, Açito tartariko, Pelesenk yağı, Tolu pelesenki, Mekke pelesenki, Mürver tohumu, Tefne tohumu, Tarçın, Kâfur, Kırmızı madeni, Hıyarşenbe, Kırım tartar, Beyaz balmumu, Kaskarin, Luka zamkı, Mürdesenk, Kara su (Hınzır yağıdır), Takamaka zamkı, Sandraka, Cehennem taşı, Tatlı sülmen, Mağnesia, Güherçile, Nitro, Afyon, Nane yağı, Biberiye yağı, Adaçayı yağı, Melisa yağı, Anason yağı, Kehirbar yağı, Bezir yağı, Kavak yaprağı, Potase (Pelin tuzudur), Beyaz sürür, Hatmi kökü, Ayrik kökü, Çalapala kökü, Kantoron çiçeği, Yanmış geyik boynuzu, Kireç kaymağı, Kına kına, Kırmızı, Haşhaş kabuğu, Zencefre, Mezreu kabuğu, Peygamber ağacı rendesi, Simaruba, Mürver, Sülüğün, Sülümen, Kaşık otu, Pelin otu, Yüzük otu, Ciğer otu, Şahtere hülâsası, Ketten tohumu, Hatmi çiçeği, Ebegümeci çiçeği, Mürver çiçeği, Gelincik çiçeği, Kükürt çiçeği, Gül yaprağı, Nişadır çiçeği, Papatya, İhlamur çiçeği, Baleum, Şahtere, Sinameki, Farfara, Çay, Adaçayı, Kurşun tozu, Temirhindi, Karanfil, Zamk, Kâdı hindi, Kuvayıs ağacı, Jiva (civa), Asel, Nişadır, Sünger, Güvercin kökü, Kara hindiba, Safran, Kudret helvası, Mağrip toprağı, Ravent, İpekacuvana kökü, Sürencia kökü, Ekir kökü, Çöpü çini, Lepete, Ravendi tavil, Bepayic, Karasiyole kökü, Centiyana kökü, Havacıva kökü, Poligala kökü, Ancelika kökü, Kanı kırile, Zencefil, Sulfato, İngiliz tuzu, Ada soğanı, Kardeş kanı, Balık nefesi, Anason, Hardal, Kavun çekirdeği, Kenevir, Döğülmüş arpa, Ratanya kökü, Kırmızı sandal, Sarı sandal, Tartri mukayyi, Mirri safi, Tiryak, Şeker, Terementi, Venedik sabunu, Jeniko, Sırrı muzaaf, Lisani sevr çiçeği, Manganesia, Kutu, Fincan, Bıçak, Sandık, Kalın şişe (173 adet), Panbuk, Üç kıyyelik şişe, Kutu kebir ve sağır, Bükme, Ustra, Toprak kavanoz, Sülük, Göztaşı, Cengar, Ruganı zeyt, Hint yağı, Tarçın yağı, Mahmudiye, Çalapala zamkı, Sulfodurato, Sahlep, Tenkar, Zift, Milk balı, Ayva çekirdeği, Demir bozan, Çam sakızı, Zaç Kıbrıs, Karagünlük yağı, Badem yağı, Sirke ruhu, İstifaç (isfidaç), Kunduz böceği, Karbonat amonyak, Kunduz hayası, Turunç kabuğu, Ebucehil karpuzu, Kakule, Akonito hülâsası, Ban hülâsası, Belladon hülâsası, Ratanya hülâsası, Kalandula çiçeği, Fosfora, Katakamba, Taorye ağacı, Terementi yağı, Hindiba kökü, Kara hindiba, Geyik boynuzu ruhu, Dut şarabı, Kedi otu, Eleki zamkı, Pirinç avan, Yara şıngası (13 adet), Tenkiye şıngası, Kan şişesi (5 adet), Kâğıdı ebyaz, Kaba kâğıt, Astar, Billûr şişe, Mühür mumu, Makas, Kurşun kalem, Toprak güveç, Neşter (37 adet), Tiftik, Üstübec, Boynuz (15 adet), Mantar, Meşin, Terazi, Kalın bir buçuk şişelik şişe, Kalın torna-

lık ince elli diremlik, Ayrık kökü, Çinogmoza kökü, Miyan kökü, Çalapala kökü, Ravent kökü, Kükürt kökü, Raziyan tohumu, Meshuk arpa, Banotu tohumu, Kebabiye, Tütün zamkı, Çadırusağı, Mastaki, Günlük, Potalamba, Kehriba tozu, Merkep balığı kökü, Yenidünya pelsenegi, Taflan suyu, Karadut şurubu, Beyaz şeker, Sinameki, Kırım tartar, Sarı balmumu, Beyaz balmumu, Kâfuru, Safran, Çam sakızı, Terementi, Mürdesenk, Zift, Zeybek, Kunduz böceği, Havacıva, Zerdeçav, Amerikan, Hokka, Sülüğen, Afyon, Nişadır, Asel, İsfidaç, Zaçyağı, Lokman ruhu, Bâzuratı erbaai mübride, Kara çöpleme kökü, Nişadır ruhu, Nane yağı, Biberiye yağı, Balık nefesi, Mahmude, Zeyt yağı, Mükerrer şarap ruhu, Cehennem taşı, Sirke, Sade yağ, Hinziriye yağı, Meshuk ketentohumu, Hıyarşenbe, İngiliz tuzu, Ustunç, Tiftik, Astar.

S. Ü.

At meydanı sarayı önünde yapılan esnaf resmi geçidinde
Aktarlar geçiş halinde

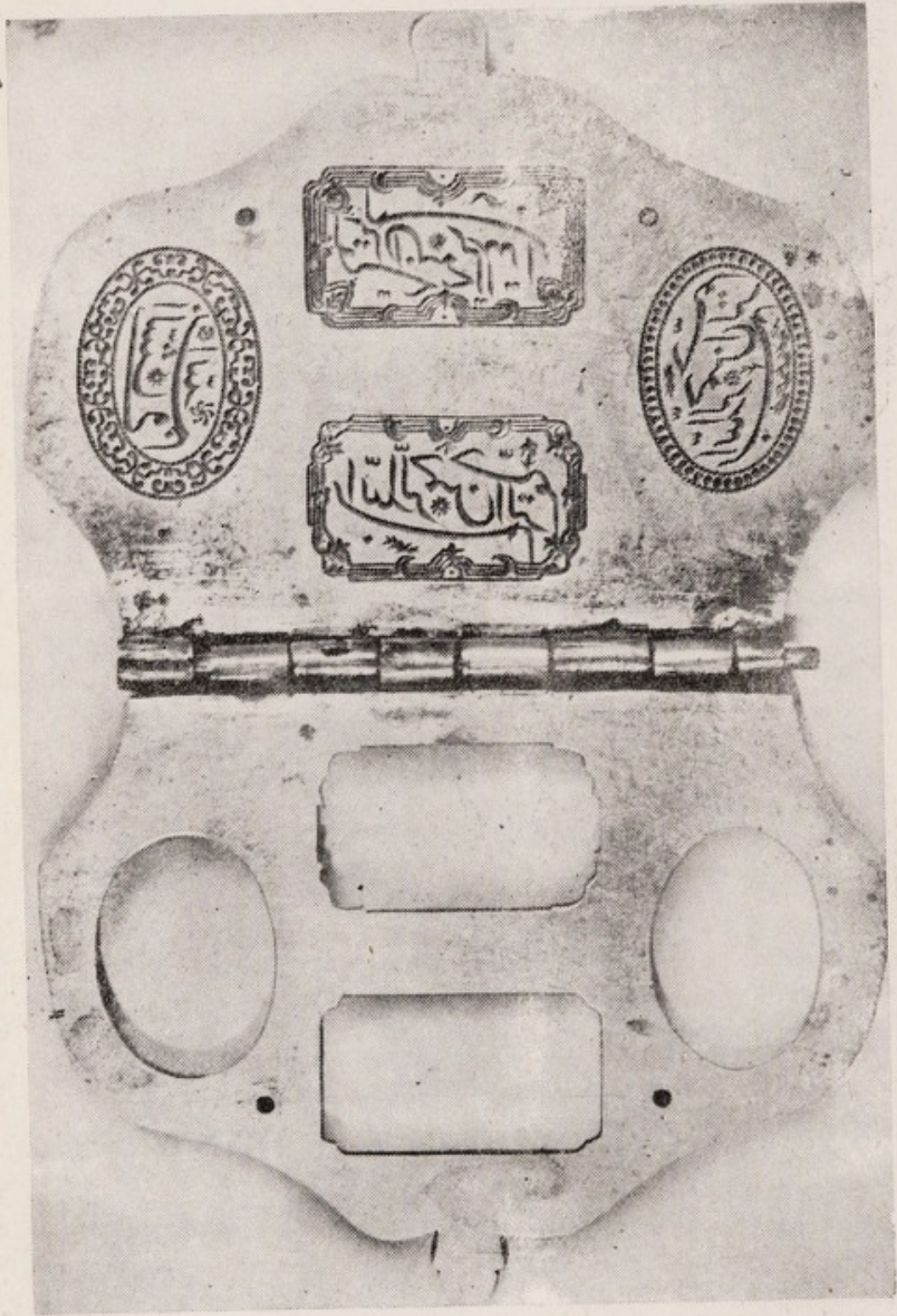
Topkapı sarayı eski eczanesinden bir köşe

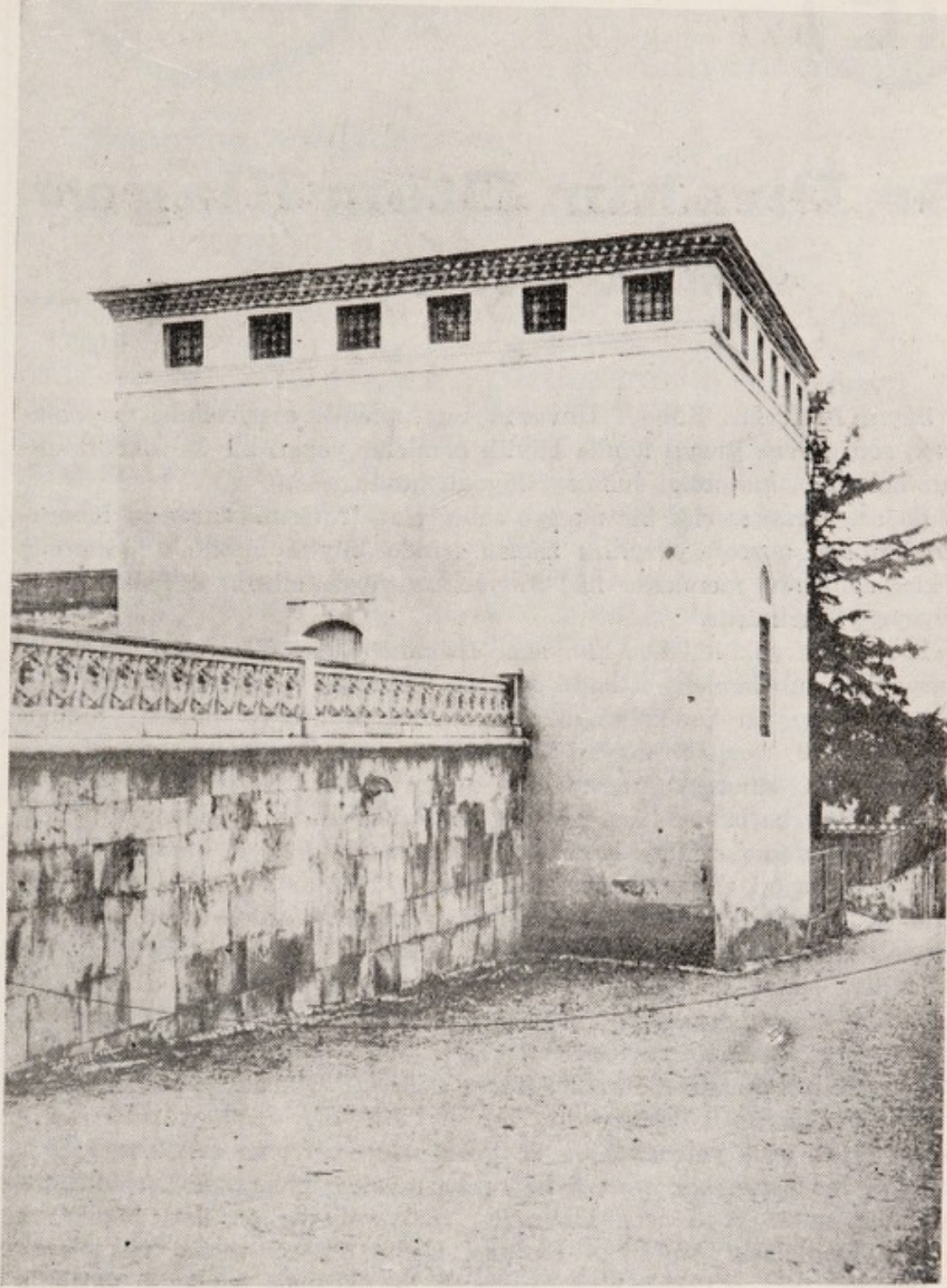
Bu dört parçadan ibaret mühür dört kişinin huzuriyle birleştirilerek tek mühür halinde Attarların mü'im evrakına basılırdı.

Hekimbaşı 16 ıncı asırda maiyetindeki hekimlerle Süleymaniye Darüşşifasına giderken, Önde görülen bina Tıp medresesidir. Yandaki kısım Darülahakirdir.

Topkapı müzesinde Hekimbaşı odasında mahfuz tensuh (kurs) kalıpları

Topkapı sarayı müzesinde Hekimbaşı odasının haricen görünüşü

Dr. İbrahim Etem Ulagay

KİMYA EVİ T. A. O.

Sayın Prof. Dr. Süheyl Ünver'in bu kıymetli eserlerinden faydalanarak, son çeyrek yüzyıl içinde büyük hamleler yapan bir kaç lâboratuvarımız hakkında kısa bilgi sunmayı faydalı bulduk.

En az, yarım asırlık bir maziye sahip olan Türk müstahzarat lâboratuvarcılığı son çeyrek yüzyıllık zaman içinde büyük mesafeler katetmiş ve kısa zamanda, memleket ilâç ihtiyacının yüzde ellisini karşılayan bir seviyeye yükselmiştir.

Hiç şüphe yok ki, Dr. kimyager İbrahim Etem Kimyaevi, ilâç fabrikasyonumuzun hemen en önde gelen bir terakki ve güven sembolüdür. Merhum Ulagay'ın henüz büyük hoca Akil Muhtar'ın doçenti olduğu sıralarda (1909) basit bir hayati kimya lâboratuvarı olarak tesis ettiği müessesese, kısa bir zaman sonra, kodekse uygun preparatlar ve bu arada ampul imalâtına başlamış, ilk karaciğer müstahzarını imal eylemiştir. 1927 de, Şark mahfelinden Peykhanedeki yerine nakletmesiyle beraber büyük ilerleme hamleleri atmağa başlayan kimyaevi, 1943 de sayın doktorun ölümüyle faaliyetini aksatmamış ve çok iyi yetişmiş bulunan dört halefinin hummalı çalışmalarıyla beş on senede, Yakın Şarkın en mütekâmil bir lâboratuvarı haline gelmiştir. Lâboratuvar hemen her sene tıp dünyamıza müteaddit yeni preparat ve müstahzarlar sunmakta ve bugün tamamen modern, yepyeni cihaz ve tesislerle randımanını eskisinin beş on misline çıkarmış bulunmaktadır. İbrahim Etem Kimyaevi, Türkiye'nin en geniş çapta iş yapan bir lâboratuvarıdır. Yalnız Türkiyede değil, yabancı memleketlerde de satış yapmakta ve üç yüze yakın personel çalıştırmaktadır. Antibiotikler hariç, her çeşit tedavi sahasına ilâç hazırlayan ve müstahzarlarının sayısı yüzü aşan lâboratuvar, pek yakında en ileri teknik ve en taze hamlelerle Amerikan Farmasi Endüstrisi seviyesine yükselecek ve yeniden inşa edilecek olan muazzam fabrikasında yapacağı imalâtla beraber milyonlar tutan yabancı müstahzardan bizi bihakkın müstağni kılacaktır.

İbrahim Etem Kimyaevi hâlen bir kaç milyonluk bir şirket halinde, Peykhanedeki yedi, sekiz binadan ibaret blokajda faaliyetine devam etmekte ve burada pek yakında inşasına başlanacak olan fabrikasının son hazırlıklarıyla meşgul olmaktadır.

İ. T.

İlaç Sanayimizin

Güven Sembolü

KİMYAGER
Dr. İbrahim Etem Kimya Evi
İSTANBUL

V İ T A M İ N L E R

VİTABİOL A (Damla)
VİTABİOL B₁ (Ampul 25 mgr.)
VİTABİOL B₁ (Ampul 50 mgr.)
VİTABİOL B₁ (Ampul 100 »)
VİTABİOL B₁ (Tablet)
VİTAFLAVİN (Tablet)
VİTABİOL N (Ampul)
VİPANTEN (Ampul)
VİPANTEN (Tablet)
VİPANTEN (Mahlûl)
VİTABİOL C (Ampul 100 mgr.)
VİTABİOL C (Ampul 500 mgr.)
VİTABİOL C (Tablet)
VİTABİOL D (Damla)
VİTABİOL D₂ (Ampul Forte)...
VİTABİOL D₂ (Alkolik mahl.)...
VİTABİOL E (Ampul)
VİTABİOL E (Tablet)
VİTABİOL K (Ampul)
VİTABİOL K (Tablet)
ADEBİOL (Damla)
ADEBİOL (Kapsül)
BEPLEKS (Draje)
A+D CALCIUM (Tablet)
Vi-D-CALCIUM (Tablet)

K A N Y A P I C I L A R

EKSTREPAT (Ampul 2cc)
EKSTREPAT (Ampul 5cc)
EKSTREPAT (Şurup)
CALCEFEDAL (Tablet)
FERRO C (Draje)

K A L S İ Y U M P R E P A R A T L A R I

CALCIUM İ. E. (Ampul 5cc) ...
CALCIUM İ. E. (Ampul 10cc)..
CALCIUM İ. E. (Şurup)
TİOKAL (Ampul)

H O R M O N L A R

ÖSTROGENİN (Ampul 1 mgr.)
ÖSTROGENİN (Amp. 2.5 mgr.)
ÖSTROGENİN (Ampul 5 mgr.)
ÖSTROGENİN (Tablet)
CORLUTON (Ampul 5 mgr.)...
CORLUTON (Ampul 10 mgr.)...
POSTUİTRİNE (Ampul Faible)
POSTUİTRİNE (Ampul Faible)
TESTİSAN (Ampul 5 mgr.) ...
TESTİSAN (Ampul 10 mgr.)...
TESTİSAN (Ampul 25 mgr.)...

Ş İ M İ O T E R A P Ö T İ K L E R

İEZOL (Tablet)
İEZOL (Ampul)
SULFAGUANİDİN İ. E.

T O N İ K L E R

TONOFERRİN (Şurup)
FİTOFOR (Tablet)
B-TONA (Draje)

Analeptik ve Kardiotonikler

PENTAZOL (Ampul)
PENTAZOL (Damla)
PENTAZOL EPHEDRİNE Amp.
PENTAZOL EPHEDRİNE Dam.
DİĞİLANAT (Ampul)
DİĞİLANAT (Damla)
KALBOFİLİN (Tablet)

MUHTELİF PREPARATLAR

BELLAGİNAL (Draje)
KİNA-C (Draje)
HİSTİDİN İ. E. (Ampul)
PAPATROPİN (Tablet)
PAPATROPİN (Amp.)
OTALON (Damla)
ANKİLOSTİN (Kapsül)
Çocuklar için
Büyükler için

ABDİ İBRAHİM

Tıbbî Ecza Laboratuvarı

Abdi İbrahim Lâboratuvarı, müstahzarcılık tarihimizde mühim ve şerefli mevkii olan büyük lâboratuvarlarımızdan biridir. Günün birinde, Türk yerli ilâçcılığının hizmet tarihini yazacak olanlar, hiç şüphe yok ki, bu lâboratuvarımızdan ehemmiyetle bahsedeceklerdir.

Abdi İbrahim Lâboratuvarı, 1916 da Küçük Mustapaşada Türkiyede ilk lâboratuvar olarak kurulmuş, zaman zaman muhtelif safhalar geçirmiştir. Bir aralık, 926 da ilk kurucusu olan Abdi İbrahim Beyin vakitsiz ölümüyle büyükçe bir sarsıntıya uğramış, fakat, genç halefi İbrahim Abdinin büyük kabiliyet bilgi ve enerjisiyle bu sarsıntıyı çabuk atlatmıştır.

Bu kıymetli müessese, son sistem tesis ve cihazlariyle memleket ilâç ihtiyacını geniş çapta karşılamaktadır.

Müstahzarlarının başlıcaları şunlardır:

Antimaren	Sülfalomin
Asepran	Thiazin
Becodine	Terpoguanidine
Eforsin	Thiocilline
Electro carbone	Tonodex sirop
Fenominal	Vitalon B1 Komp
Forto cardine	Vitaderm
Forto cardine ephedrine	Vitalon D
Gastromine	Vitalon K
Hypermine	Vitalon Quinine draje
Hemoglobine sirop	Vitostil
Pourparyl	Pentavit
Polivit	Hepasol
Radio Contraste	Glycotropine
Scabin	Parasil
Sedaljin	Betalon
Sülfomant	Ve her çeşit ampuller.
Sülfomandalat	

YENİ LABORATUAR

Yeni tesisatı ve müstahzarlarını ihzardaki ilmî dikkat ve itina ile Türk tababet dünyamızca çok haklı bir itimada mazhar olan YENİ LABORATUAR 1927 de Dr. Mehmet Kâmil Berk'le Eczacı-kimyager Hulki Gökner tarafından, Taşcılarda kuruldu. Küçük bir odadan ibaretken 25 senede üç katlı modern bir müessese haline gelen lâboratuvarın karakteristiği, ilâç ihzarında en yeni ilmî metotları ön plânda tutması ve tamamen teknik çalışmasıdır.

Yeni Lâboratuvar, tekâmülüne daima ölçülü, emin adımlarla devam emiştir. İkinci Dünya harbinde, ilk olarak, katkı imal etti.

Tababet âlemimize daima kıymetli ilâçlar sunmuş, her bakımdan orijinal olabilmiş ve ilâçlarının yabancı muadilleriyle bihakkın boy ölçüşebilmiştir.

Belli başlı müstahzarları şunlardır:

Aljil

Bismomagnésie

Bismokaolin

Betan (Draje)

Chloropepsine

Elixire Göksan

Hepasplen (Şurup)

Hépendocrine 14 c.c. şişelerde zerke mahsus
karaciğer hülâsası.

Hexalithine

İode Hamdi

Kola Hulki (Granüle)

Purinol

Radiobarith (150. Gramlık)

Siroop Calcium Göksan

Soudol

Sulffo soudol

Tribrom

Quina Cédon (Draje)

Münir Şahin Laboratuvarı

Münir Şahin Tıbbî Müstahzarlar Lâboratuvarı Cumhuriyet devri lâboratuvarlarımızın en eskilerindendir. 23 yıllık bir mazisi olan lâboratuvar 1929 da Karaköyde Zulfarus sokağında Eczacı Münir Şahin tarafından kurulmuş ve memlekete otuz kadar yerli tıbbî müstahzar kazandırmıştır.

Lâboratuvarın hususiyetlerinden biri bugün bir çok müessese tarafından imal edilen Aux Oxygenée'yi Türkiyede ilk yapan lâboratuvar olmasıdır. Piramidon komprimesi de memleketimizde ilk olarak bu müessese tarafından imal edilmiştir.

Bugün üç katlı müstakil bir binada dört servis halinde faaliyette bulunan lâboratuvar da tüp ve ampul servisleri tamamen otomatikleşmiş bulunuyor. Ampuller son sistem otomatik makinelerde yıkanmakta, kurutulmakta, doldurulup kapatılmaktadır. Son halile, müessese, bilhassa ampulcülük sahasında büyük bir ilerleme kaydetmiş bulunmaktadır.

Başlıca müstahzarları şunlardır:

Kinamalt	Mimil	Tüp
Elixir Pepsiacide	Bölmin	»
Salinatrol Effervescent	Bizmofenin	»
Fosfokalsium Granüle	İodoformin	»
Hormobin tablet	Atropamin	»
Yohimbin »	Salizerin	»
Kinarsine »	Tutikanol	»
Oxydrol »	Aspinal Tablet	
Sakarin »	Dover	
Spasmokardin tablet	» Komprime tüp	
Ergoleksir Emostatik Eksir	Pirazonon 0,10 - 0,30	
	O. oksijene	

Ve bilcümle tıbbî ampuller.

MERKEZ Lâboratuvarı

İlk müstahzarının çeyrek yüzyıllık bir mazisi olan Merkez Lâboratuvarı, hemen bir çok modern lâboratuvarlarımız gibi bir eczanenin çatısı altında doğmuş ve zamanla büyük bir inkişafa mazhar olarak 130 galenik ve kırka yakın müstahzariyle bugünkü mütekâmil müessese haline gelmiştir.

Yeniden inşa edilmiş ve en son cihaz ve tesislerle zenginleştirilmiş bulunan Merkez Lâboratuvarında gerek sahibi Emin Eman'ın, gerekse müteaddit meslekdaşlarının sahip olduğu ilâçlar imal edilmekte ve bütün bu ilâçlar gerek devaî kıymetleri, gerekse tam bir zevk ve san'at eseri olan ambalâjlariyle haklı bir şöhret kazanmış bulunmaktadır. Lâboratuvarın bazı müstahzarları, zaman zaman, belli bir tıbbî ihtiyaca tek başına cevap vermiş olan ilâçlardır.

Lâboratuvarında imal edilen müstahzarların başlıcaları şunlardır:

T.B. CYL TEBESİL

SULFATRIAZİN

MİTOL

KOLİRAL

ARGYROLİN

TONİK HOŞ

PALABIYIK

ROMATİZİN

SİROP CALCIUM HOŞ

NERVAL

SİROP PEKTORAL HOŞ

TONOFORTİN

DANTİLİN

ÜLTRADIAZİN

ÜLTRAGUANİDİN

ANTEROS

İVOLAKTİL

DERMOVAKSEN

VAGİNOSEPTİN

SİROP EFETAL

TONODİN

Ve Bilûmum Galenik Preparasyon.

TEGE Lâboratuari

Tege Lâboratuari, elliye aşan müstahzarı ve yüzün fevkindeki personel sayısıyle büyük hacimde iş yapan belli başlı bir kaç millî ilâç müessesemizden biridir. 1935 de Eczacı Kimyager Cemil Tuna ile Eczacı Hikmet Güney tarafından Küçükpazardaki eczanelerinin üst kısmında, Sirop Biotonin Tege ile faaliyetine başlayan lâboratuar, 15 yıl içinde büyük bir inkişafa mazhar olmuş ve bugün iki ayrı binada, memleket ilâç ihtiyacını geniş çapta karşılayan büyük lâboratuarlarımızdan biri haline gelmiştir. Son zamanlarda hazırlamağa başladığı müstahzarlar, daha çok modern tedavinin esasını teşkil eden Vitaminothérapie ve Hormonothérapie ile ilgili ilâçlardır.

Tege lâboratuari, ampulcülük sahasında da büyük iş yapan ve her çeşit ampul imal eden bir müessesedir. Başlıca müstahzarları şunlardır:

BIOTONİNE Sirop, TEGE

CALCIUM Ampoules TEGE

CALCIUM Granulé TEGE

CALCIUM Sirop TEGE

DERMOGAL Emulsion TEGE

DORAZON Tablettes TEGE

DERİVERİN TEGE

GUANİDİL Tablettes

HİSTİDİNE Ampoules TEGE

KİNOVİNOL (Vin) TEGE

OFTALMİD TEGE

PARAPULMİNE TEGE

Pepto-iodotansil liquide TEGE

POMADE Jaune TEGE % 1-2

Septoguanidin Tablettes

TETRAZOL

Vitege A Gouttes

Vitege A+D »

Vitege B₁ Ampul

Vitege B₁ Comprime

Vitege C Ampul

Vitege C Tablet

Vitege D Ampul

Vitege D₂ Gouttes

Vitege E Ampoules

Progesteron Tege

Heparat Ampoules Tege

Heparat Sirop Tege

İSMET LÂBORATUARI

Tababetin muhtelif şubelerine hitap eden ve daha çok, halkın en fazla ihtiyaç duyduğu ilâçları hazırlamağa ehemmiyet veren İsmet Lâboratuari, bundan tam çeyrek yüzyıl önce teessüs etmiş ve bu çeyrek yüzyıl içinde bazı ilâçlarını memleketimizin hemen her köşesinde duyurabilmiş bir müessesedir. Biogenin gibi, kazandığı şöhret, yabancı muadillerinin dahi fevkine çıkan spécialité'ler hazırlamıştır. Kısmen komprime ve draje işleri üzerine müesses olan İsmet Lâboratuari lüzumu halinde, meslekdaşlarının drajelerini de işlemekte ve memleket ilâç ihtiyacını karşılamak yönünden, bu çalışmalarıyla de faydalı olmaktadır.

Sayısı pek kabarık olmıyan müstahzarlarının hemen hepsi, tıp âlemi-mizce maruf ilâçlardır. Başlıca müstahzarları şunlardır:

FOSFARSOL

Kan, Kuvvet, İsteha şurubu

Biogenin

D R A J E

Santa

Solucan bisküviti

PARATU

Teneffüs yolları cihazı hastalıklarının müessir ilâci.

Helmobleu

HAVER Laboratuvarı

Haver Lâboratuvarı, sistemli, seri ampulcülük faaliyetine ilk başlayan kıymetli müesseselerimizden biridir. Ampulcülük sahasında gerek iş hacmi, gerek teknik çalışma, gerekse iptidai maddeyi memleket kaynaklarından elde etmek gayreti yönlerinden hemen en önde giden bir yerli lâboratuardır.

1917 de Çengelköy eczanesinin küçük lâboratuvarında faaliyete geçmiş ve zamanla, iki katlı, müstakil bir binada hizmet gören tam Avrupai bir müessese haline gelmiştir.

Beş altı sene evveline kadar, münhasıran ampul ve komprime sahasında çalışan Haver Lâboratuvarı, genç ve enerjik eczacı Rasim Güneyman'ın mesaisinin iltihakiyle iş hacmini daha çok arttırmış ve tababetimize bir takım yeni müstahzarlar daha kazandırmıştır. Belli başlı müstahzarları şunlardır:

TONİKLER :

Phosphotonine Faible

Phosphotonine Forte

Calcium Haver

Calcium Haver

Calcibion

» 5cc.

» forte

KARDİOTONİKLER :

Cardifor

Cardifor

Cardiophédrine

Cardiophédrine

Corréton

Corréton

VİTAMİNLER :

Vi-plex B₁ Faible

Vi-plex B₁ Forte

Vi-plex B₁ Fortissim

Vi-plex B₁ Fortissim

Vi-plex B₁ Fortissim

Vi-plex B₁

Vi-plex C Faible

Vi-plex C Forte

Vi-plex C

Vi-plex D₂ Fortiss.

DiĞER MÜSTAHZARLAR :

Jodorgan

Elixir Haemostatine

Diürezal

Histidin

Ferroplasmine

Haver
LABORATUARI

KOMPRIME

Ferroplasmine

Quinine chlorhydrate	0,30
6 - Metoxy - 8 - (4 - diethylamino - 1 méthyl butylamino) chinolin	0,01
Protoxalate de fer	0,05
Arrhenal	0,02
Exipient. Q. S.	

Şizont ve gametlere aynı zamanda tesiri dolayısıyla
SITMA ve MALARIA TROPİKA da şayanı tav-
siyedir.

15 komprimelik orijinal ambalajlarda
Satış fiyatı 225 Krs.

AMPUL
Calcibion

CALCIUM GLUCONATE + VİTAMİN C

Tüberküloz, Raşizim, ilkbahar yorgunluğu v. s. de

10 Ampullük kutularda
Satış fiyatı: 280 Krs.

AMPUL
Phosphotonine

FORTE - FAIBLE

Fiziki ve Ruhî Zayıflık hallerinde
Ambalaj: 10 Amp. x 1 cc. (0,01 gr.) Faible 150 Krs.
(Sodium Dimethylaminometylphénylphosphinate)
10 Amp. x 1 cc. (0,02 gr.) Forte. Satış fiyatı: 165 Krs.

İSTANBUL
ÇENGELKÖY

Tel.: 38.25

KİMYAGER

Dr. İbrahim Etem Ulagay

KİMYA EVİ

Yerli Müstahzaratçılığın
inanç ve güven sembolüdür

Yerli ilâçlarımızı tam bir güvenle
kullanabilir ve onlarla her zaman
övünebilirsiniz.

Fiatı 1 Lira